

Lauri Leppik: seni on inimesed pensioniea tõusuga kaasa tulnud ja kauem töötanud

INTERVJUU

Pensioniekspert Lauri Leppik väidab, et teist sammast on vaja, aga selle raha kasutamiseks võiks olla palju suurem vabadus.

Eesti pensionisüsteemi üks loojaid Lauri Leppik tõdeb, et kui ühiskonnas on lapsi vähem, tuleb säästa rohkem. See on teise samba vastus rahvastiku vananemise probleemile.

■ Miks ei saa pension olla puhtalt riigi ülesanne, et seda makstaks ainult riigieelarvest?

Riigi roll ei saa kuhugi kaduda. Meil on põhiseaduse pügal, mis ütleb, et vanaduses on igaühel õigus riigi abile. Eesti õigusruumis paneb see riigile põhivastutuse. On hulk eri tegureid, miks mõnedes riikides on indiviidi vastutust seotud riigi vastutusega. Ühiskonna sotsiaalse ja demograafilise muutuse korral on pensioni-süsteem vastakuti riskidega, mille vastu riik ei suuda end kindlustada. Osa riike on siis siirdanud selle riski individidele. Olukorras, kus riik ei suuda tagada kaitset rahvastiku vananemise järelmite vastu või ei suuda muid riske maandada, on need riskid antud tagasi inimeste hallata.

■ Teist sammast on põhjendatud sellega, et peagi on väga suure hulga pensionäride kohta küllalt vähe töötajaid. Teisalt tehti hiljuti esimese samba muudatus, mis sidus pensioniea kasvu eluea kasvuga. Kui palju leevendab see rahvastiku vananemise mõju?

Kindlasti leevendab. Rahvastiku vananemise tõukejõud on oodatava eluea kasv ja sündimuse langus allapoole taastetaset. Pensioniea oodatava elueaga sidudes neutraliseerime selle mõju, mis tuleb eluea pikenemisest. See iseenesest ei lahenda teist poolt, et sündimus on allpool taastetaset. Teine samm ütleb, et kui ühiskonnas on lapsi vähem, tuleb säästa rohkem. See on teise samba vastus rahvastiku vananemise probleemile.

■ Pensionile mineku vanust tõstetakse ajal, kui kehva tervise tõttu lõpetavad paljud töötamise juba enne pensioniiga. Kas inimeste tervis tuleb kasvava pensionieaga kaasa?

Pensioniea sidumine oodatava eluea kasvuga väldib olukorda, kus

järgmistes põlvkondades kasvaks pensioniea keskmine pikkus. Tõesti on küsimus, kas rahvastiku tervis tuleb muutusega kaasa, nii et osa vanuserühma ei langeks tööturul välja enne pensioniiga. Oluline on ametliku pensioniea kõrval vaadata tegelikku keskmist pensionile mineku aega - millises vanuses inimesed töötamise lõpetavad ja pensionile siirduvad. Eestis on pensioniiga tõusnud juba alates 1994. aastast. Oleme seda analüüsinud. Viimase 25 aasta andmete kohaselt on suurem osa inimesi tulnud kaasa pensioniea tõusuga ja töötanud kauem. Euroopaga võrreldes on Eestis vanemaealiste tööhõive näitajad väga kõrged ja need on tõusnud paralleelselt pensioniea tõstmisega. Tagasivaates ei näe me seda, et enamik inimesi oleks pensioniea tõstmise tõttu liiga vara töölt kõrvale jäänud. Loodetavasti see trend püsib ka tulevikus ja praeguste noorte tervis on parem kui nendel põlvkondadel, kelle hulk tööaastaid jäi nõukogude aega.

■ Kas see on õigustatud, et riik surub teise ja kolmanda samba raha väljavõtjatele peale kindlustuslepinguid, või võiks neile lubada suuremat vabadust?

Kui teine samm kehtestati, siis domineeris mõtlemine, et pigem pakkuda solidaarsemat süsteemi, tugevamat kaitset. Teise samba kohta ütleb seadus, et väljamakse põhivorm on eluaegne annuiteet. See tähendab, et kindlustusselts maksab pensioni elu lõpuni, olenemata sellest, et ühe põlvkonna inimeste eluiga on eri pikkusega. Mõne pensionipõlv jääb paraku küllalt lühikeseks ja teisalt on mingi hulk pikaealisi, kes elavad saja-aastaseks, ning siis need, kelle eluiga jääb keskmise kanti.

Annuiteetkindlustus tagab selle, et igale inimesele makstakse pensioni tema elu lõpuni olenemata sellest, kui kaua ta elab. Nii on ka esimeses sambas: igaühele makstakse tema elu lõpuni, ükskõik kui pikk on ta pensioniiga. Nüüd on diskussiooni fookus nihkunud sellele, et anname inimesele rohkem vabadust. Vaatame seda põhiseaduse valguses.

Vanaduse ja puuduse korral on meil õigus riigi abile. Minu jaoks tähendab see, et vanadus- ja vaesusriski eest kaitsmise põhivastutus jääb riigile. Kui käsitleme teist sammast kui inimese isiklikku vara, millel on mõningad piirangud - see on pensionieas kasutamiseks -, siis tekib küsimus, kuidas töötavad koos riigi vastutus kaitsta vanaduse ja vaesuse eest ning teisalt indiviidi vabadus. Meil on mingi paindlikkus: kui kogutud vara ületab piirmäära, on sul suurem vabadus. Kohustuslik annuiteet on kindla sissetuleku piirides, seda ületavates piirides saab vabamalt raha teisest sambast välja võtta. Küsimus on, kas piirmäär on põhjendatud. See ei vaata näiteks seda, kui suur on riigipension. Äkki riigipension üksi tagab kaitse vaesuse eest ja siis on küsimus, kas teise samba vara kasutamise piirangud on eesmärgiga proportsioonis. Mulle tundub, et teise samba vara

kasutamise praegust piiri tuleb tuua märgatavalt allapoole.

■ Esimese samba pensioni ostujõud on järjest kasvanud ja kasvab veelgi. Paljud pensionärid elavad amortiseerunud kodudes. Ehk võiks lubada teise samba raha korraga välja võtta, et teha remonti, osta auto või teha mõni muu suurem kulutus, mida igakuiste maksete eest teha ei saa?

Jah, olen selle diskussiooniliiniga päri. Inimene vaatab kõiki otsuseid isiklikust, oma tervikliku toimetuleku vaatenurgast. Kogu pensionisüsteemi tuleks vaadata kontekstis, kuidas pensionipõlveks valmistuda, kui väheneb aktiivne panustamine tööturul. Toimetulekustrateegia koosneb eri komponentidest. Meil läheb diskussioonis natuke viltu, kui pakume lahendusi, mis riske ei hajuta, vaid kontsentreerivad. Näiteks et kõik eakad peaksid investeerima kinnisvarasse ning see tagaks õnne ja turvalise tuleviku. Või et teine samm toodab liiga vähe, investeerime väärismetallidesse või midagi sellist.

■ Kas teise samba raha väljavõtmine pensioniikka jõudes võiks olla üks lahendus, et neid suuremaid kulutusi teha?

Jah. Põhimõtteliselt haakub see minu kirjeldatud vaatega. Kui esimesest ja teisest sambast saadakse kokku selline pension, mis pidevalt tagab minimaalse äraelamise, siis nendest piiridest üle peaks inimesel olema küllalt vabad käed, kasutamaks seda raha oma vajaduste jaoks. Mõnel juhul kulub see tervisele, mõnel juhul eluasemele või muule.

■ Esimese samba pensionide ebavõrdsus suureneb. Kui lubatakse välja võtta teise samba raha, siis kas see suurendab või vähendab ebavõrdsust? 1999. aastal esimesse sambasse sisse toodud kindlustusosak - üks osa pensionist sõltub inimese makstud sotsiaalmaksust - tähendab seda, et mingis ulatuses kanduvad palgatuluerinevused pensionierinevuseks. Eelmise aasta lõpus muudeti esimest sammast solidaarsemaks, palga osakaal väheneb, juurde tuleb staažikomponent. Palgaerinevuse toob teravamalt sisse teine samm. Kuidas see koalitsiooni pakutud pensionireform tervikpildis pensionäride ebavõrdsust muudab, sellist analüüsi veel ei ole. Kui inimestel tekib valik, kas võtta raha välja või mitte, siis oleneb mõju ebavõrdsusele sellest, kes jäävad teise sambasse ja kes loobuvad.

■ Mida näitab välismaa kogemus, kes pigem lahkuvad?

Päris üks ühele ei saa nende riikide kogemusi Eestisse üle kanda. Me ei tea veel tingimusi - millised ühele või teisele poole suunavad stiimulid eelnõusse kirjutatakse. Võiks oletada, et loobujaid on kahes otsas.

Kõigepealt väikseima tuluga inimesed, kellel on seda raha vaja nüüd ja kohe ning kelle jaoks need eurod on praegu väärt enam kui tulevikus.

Teisalt võib oletada, et loobujaid on suure tuluga inimeste seas, kes arvavad, et investeerivad seda palju paremini. ●

RIIGI KOHUSTUSED

Eesti riigi pensionikohustused on üle 200% SKP-st

Eesti riigipensionide kulu on viimastel aastatel olnud umbes 8% SKP-st. Lauri Leppik ütles, et riikidel on peale avaliku võlakoorma ka pensionikohustused, mis võlaarvestuses on justkui peidetud. Eesti riigil on pensionikohustusi üle 200% SKP-st. Pensionikohustus tähendab, et praegustele pensionäridele on vaja nende elu lõpuni pensione maksta ja teisalt on riik sotsiaalmaksu maksjatele välja andnud kindlustusosakuid, neil on oma rahaline väärtus, inimesed on töötamisega välja teeninud kindlad pensioniõigused ja neid ei ole võimalik lihtsalt devalveerida, öeldes, et loobume sellest. Riik on inimestele selle õiguse juba andnud. „Nende kohutuste kogusumma on väga suur ja see käitub selles mõttes nagu võlg, et seda kohustust tuleb igal aastal kustutada. Ei ole võimalik, et ühel aastal ütled, et rohkem ei maksa,” lausus Leppik. „Riigil on varjatud pensionivõlg, kohustus tulevaste põlvkondade ees ja seda tuleb igal aastal kompenseerida”

Ta tõi näite, et kui riik tahakski pensionikohustustest vabaneda, siis ei tohiks töötamise kaudu saadavaid pensioniõigusi enam kellelegi välja anda ja järgmisel kolmel kümnendil tuleks igal aastal umbes 7% SKP-st kulutada pensionideks. Siis oleks võimalik tuleviku pensionikohustustest vabaneda. „See illustreerib, et väljaantud kohustustest ei ole võimalik nii lihtsalt vabaneda,” sõnas Leppik. Võrdluseks: teise samba fondide maht on 17% Eesti SKP-st, ent Hollandis ulatub teise samba fondide maht 190%-ni SKP-st.

"Loodetavasti on praeguste noorte tervis parem kui nendel põlvkondadel, kes töötasid nõukogude ajal."

Üle 200% SKP-st on summaarselt Eesti riigi pensionikohustused.

17% Eesti SKP-st on teise samba fondide maht. 190%-ni SKP-st ulatub teise samba fondide maht Hollandis. 30 aastat tuleb igal aastal umbes 7% SKP-st kulutada pensionideks.

Vahur Koorits, reporter